

Nr 300.

Av herr **Nilsson** i Tånga, *om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utfärdande av nya eller förändrade bestämmelser rörande den av staten understödda egnahemsrörelsen.*

Vid föregående riksdagar har uti motioner av socialdemokratiska riksdagsgruppens förtroenderåd framförts krav på åtgärder i syfte *dels* att underlätta möjligheterna för de obemedlade klasserna i vårt land att erhålla försörjningsmöjligheter vid lantbruk, *dels* beredande av en tryggare ställning för vissa jordens brukare, torpare, arrendatorer och med dem likställda. Åtgärder från statsmaktens sida i sådan riktning ha emellertid icke vidtagits. Statens jordpolitik fortgår efter samma planlösa linjer. Denna fråga bör därför åter bringas under riksdagens prövning under förhoppning, att statsmakten äntligen skall få ett fast grepp på frågan och större planmässighet i denna för vårt folk oändligt viktiga sak komma till stånd. Inom breda folklager av vårt svenska folk finnes en intensiv längtan till jorden, en jordhunger, som av statsmakten måste mötas med förståelse. Det är statens ofrånkomliga plikt att öppna möjlighet för även de fattiga att vinna utkomstmöjligheter vid jorden.

Statens nuvarande jordpolitik.

Statens direkta medverkan för ovannämnda ändamål inskränker sig till *dels* upplåtande av odlingslägenheter i de nordliga länen med tillskott av statsmedel för byggnaders uppförande, *dels* avskiljande vid arrendeupplåtelser å kronans jordbruksdomäner, områden lämpliga att fränkiljas och upplåtas till egnahemslägenheter och slutligen statens egnahemslånerörelse omfattande jordbruk och bostadslägenheter.

Dessa statliga åtgärder kunna emellertid på intet sätt anses vara tillfyllt för en lösning av jordfrågan, därtill torde erfordras betydligt mera

djupgående och vittomfattande reformer. Statsmakten får icke anses ha löst sin uppgift i detta avseende genom att i större eller mindre utsträckning stycka sina jorddomäner och försälja desamma på för köparna lämpliga villkor, ej heller genom att tillhandahålla kapital i form av billiga eller räntefria lån, även om ett större eller mindre antal personer därigenom erhålla möjlighet att bli självständiga brukare.

Beträffande avskiljande och försäljning av jordlotter från statens domäner torde detta utan tvekan betecknas som rena planlösheten.

Den lokala domänförvaltningen är ålagd att vid arrendeuppskattning å kronans jordegendomar tillse, om vid egendomar finnas jordområden, torplägenheter eller dylikt, som kunna anses lämpliga för jordbruks- eller bostads- lägenheter att fränkiljas domänen.

Frånsett att dessa statens organ, som fått sig detta uppdrag ålagt, i regel torde sakna blick för den sociala innebörden i sina uppdrag, äro dessa försäljningar ur många synpunkter att anse som förfelade. I regel äro de lotter som fränkiljas och försäljas illa belägna, vanligast den sämsta jorden, belägna på längre avstånd från huvudgården, vanskötta, jorden i miserabelt skick. Den avgörande synpunkten då dessa jordlotter uttagas är, att huvudgården erhåller väl avpassade former och gränser. Den fattiga Lazarus får taga smulorna varhelst de behaga falla. Ännu mera betänkligt är, att ingen som helst hänsyn tages till den blivande egnahemsinnehavarens möjlighet att å jordlotten förskaffa sig och de sina drägliga utkomstmöjligheter.

Som regel torde kunna sägas, att vad vi kalla ett småbruk måste vad arealen beträffar tilltagas så pass rundligt, att innehavaren och hans familj kunna beredas å densamma ständig sysselsättning. Erfarenheterna såväl i vårt grannland Danmark som hos oss ha gett vid handen, att de bäst skötta småbruken äro att finna bland dessa kategorier. Undantag från denna regel, d. v. s. jordlotter av mindre storlek böra endast ifrågakomma där, varest innehavaren kan beredas tillfälle till säker arbetsinkomst av lönearbete eller annorledes. Detta bortplottrande av statens jordar i smålotter, för små att leva på, men väl stora att svälta ihjäl på, är absolut förkastligt.

Beträffande formen för dessa upplåtelser har jag den uppfattningen, att såväl innehavaren som ändamålet med upplåtelsen bäst gagnas, om staten förbehåller sig äganderätten. En tryggad besittningsrätt vars praktiska innebörd är jämförlig med äganderätten måste ur alla synpunkter föredras. Huvudsaken härvidlag är emellertid, att ändamålet med upplåtelsen vinnes, d. v. s. att ett verkligt eget hem bildas och bibehålles. Sådan säkerhet torde kunna vinnas vid upplåtelser, om dessa erhålla en form som gör

det möjligt för staten att öva kontroll. Hur det skall bli möjligt skall i sammanhang med förslag om en omläggning av statens egnahemslånerörelse närmare redogöras för.

Statens egnahemslånerörelse.

Den form för statens egnahemsrörelse, som lämnat mest märken efter sig är statens egnahemslånerörelse. Otvivelaktigt har denna statens lånerörelse skapat många trevna hem i Sveriges bygder, räddat åt den svenska jorden många starka armar, som måhända eljest brutit mark i den fjärran västern. Om jag det oaktat anser en omläggning nödvändig, sker det med allt erkännande för det goda handtag, som denna lånerörelse givit de tomma händerna men starka armarna. Det kan emellertid starkt ifrågasättas, om den nu tillämpade metoden är lämplig. Den fria handeln med jordegendomar, frånvaron av all kontroll vid inköp av jordlotter, i vilka statens egnahemslån skola placeras, giva vid handen, att det är jordförsäljarna som taga brorslotten av denna statens »välgörenhet». Det har från jordägarnas sida spekulerats icke så litet i denna statens lånerörelse. Å jorden befintlig skog har bortsålts, den vanskötta åkerjorden har styckats och sålts till egna hem, å vilka sedan erhållits egnahemslån. Större och mindre egendomar med eller utan skog styckas i rent spekulationssyfte. Någon kontroll över de i många fall oförskämda jordpriserna har icke utövats. Jordförsäljaren har gjort en god affär, men egnahemsbildaren med statslån får i många fall dragas med ekonomisk misär och kämpa en förtvivlad kamp för att hålla sig kvar på jordlotten. I vissa fall torde egnahemsföreningar, där sådana varit organiserade, ha övat någon kontroll över jordinköpen. Men även dessa filantropiska föreningar ha inte alltid haft »rent bröd i påsen». »Välgörenheten» har ofta fått utgöra en skylt för ovidkommande krassa intressen. I detta sammanhang torde också böra påpekas, att egnahemsbildaren icke får slungas ut i ödemarken som ett flarn. Den sociala betydelse som ligger uti att egnahemmen sammanföras i kolonier bör icke förbises.

Danska egnahemsrörelsen.

I vårt grannland Danmark, vars egnahems och statliga lånerörelse varit lagd efter ungefär samma linjer som hos oss, har en omläggning verkställt. Erfarenheterna där giva vid handen, att det var jordförsäljarna, som togo vinsten av de billiga egnahemslånen. Man klagade över de ständigt stegrade priserna å egnahemslotter. Trots den alltjämt stegrade avkastningen å småbruken visade det sig bli allt svårare för den som de sista åren inköpt sin jordlott att taga sig fram. Jordens skuldbörda ökades i oroväckande grad. Det

ligger i öppen dag, att vi äro underkastade samma utveckling, om vi fortsätta på den inslagna vägen. Det säkraste och radikalaste medlet mot detta onda är givetvis en omläggning i sådan riktning, att staten upplåter jord för egna hemmen. Kontrollen ligger då i statens hand och man erhåller den säkraste garantien mot, att inga otillbörliga intressen få göra sig breda på statens och egnahemsbildarnes bekostnad. Denna anordning bör vara den solida grund, på vilken statens egnahemsrörelse bör byggas. Som en lämplig övergångsform torde den av danska folketinget antagna lagen om upprättande av husmansbruk förtjäna efterföljd.

Vi skola här lämna en kort resumé över det väsentliga i lagens innehåll. I lagen stadgas, att inom varje amt skall utses en kommission med uppgift att medverka till anskaffande av för husmansbruk lämpliga jordlotter och öva tillsyn över desamma. Kommissionen skall utgöras av tre personer av vilka ordföranden utses av lantbruksministern, som även utfärdar regler för och kontrollerar kommissionens verksamhet. Dess medlemmar äro avlönade av statsmedel. Berättigad till kommissionens medverkan för anskaffande av jordlotter är en var man och ogift kvinna, som i det väsentliga haft sin utkomst av lantbruksarbete, däri inberäknade trädgårdsskötare, oavsett om han eller hon står uti fast tjänsteförhållande eller är daglönare, varje lantarbetare, som de sista fem åren försörjt sig som sådan, samt med lantarbetare i ekonomiskt avseende likställda, tegelbruksarbetare, sjöfolk o. s. v. Som villkor stadgas myndig ålder och i regel icke över 50 år, försörjt sig med lantarbete minst 4 år efter sitt 18:de år, känd som flitig och sparsam, icke är i besittning av egna medel för övertagande av en egendom, varom i lagen stadgas. De jordlotter som skola upplåtas få icke utan särskilt medgivande vara mindre än 2 hektar.

Om en person önskar förvärva en jordlott men icke själv kan anskaffa sådan, har han att hänvända sig till kommunalrådet för dess medverkan. I händelse kommunalrådet från privata personer icke får anbud på jord till förmånliga villkor, men uti kommunen finnes jord i offentlig ägo tillhörig ämbete, offentlig stiftelse, kyrkor o. s. v., skall rådet inleda förhandling med dessa myndigheter om upplåtelse varom sökande erhåller underrättelse, och har han att själv träffa överenskommelse med vederbörande myndighet. För jord i offentlig ägo som överlåtes till husmansbruk kan köpesumman inbetalas medelst en årlig avgäld att prioriteras framför ett eventuellt statslån. Kommunalrådet har att tillse, att jordens läge med avseende på vägförhållande och annorledes är tillfredsställande. Har den, som önskar förvärva en jordlott, själv eller genom kommunalrådets medverkan sådan på hand, ingiver han genom rådet till kommissionen ansökan, som skall vara åtföljd av legitimationspapper, uppgift om jordlottens storlek,

belägenhet och pris, samt, om sökanden icke äger byggnader, plan för uppförande av sådana, ungefärliga kostnaden för deras uppförande samt överslag över utgifterna för anskaffande av besättning och inventarier. Det sammanlagda pris som egendomen därefter kommer att stå den eventuella ägaren uti — egendomens lånevärde utöver statslånet — får icke överstiga 12,000 kr. Kommissionen är ålagd att noggrannt granska allt som rör egendomen, om rätt till väg finnes, tillgång till vatten, om priset är passande, om byggnader finnas, att dessa äro försvarliga o. s. v. Avstyrkes sökandens anhållan, kan han draga ärendet under lantbruksministerns prövning. Har kommissionen förklarat, att från dess sida intet hinder möter för sökanden att erhålla statslån, skall sådant utbetalas till belopp motsvarande $\frac{9}{10}$ -delar av egendomens lånevärde. Statslånet får icke överstiga det belopp, som svarar mot köpesumman inklusive kostnader för uppförande av byggnader, eller om låntagaren äger sådana deras åsatta värde. Statslånet, som prioriteras i egendomen med byggnader och besättning näst efter eventuellt egendomen åliggande grundskatter, förräntas med 4 procent. De första fem åren sker intet avdrag å lånet, därefter förräntas och amorteras sist prioriterade $\frac{2}{5}$ -delar med 5 procent. När denna del av lånet är inbetald, förräntas och amorteras återstående del av lånet med 5 procent.

I pantobligationen skall finnas en bestämmelse om, att, om ägaren flyttar från egendomen, överlåter på annan person någon del av densamma, uppför husbyggnader för uthyrning, varigenom egendomens karaktär förändras, skall statslånet utan uppsägelse vara förfallet till betalning. Syn hålles minst vart tredje år. Egendomen får icke styckas eller läggas till annan egendom. Överlåtelse av egendomen på annan person tillåtes icke, om statslånet skall övertagas av köparen, med mindre denna uppfyller i lagen stadgade villkor för husmansbruk med statslån. Överlåtelse till en person som icke fyller dessa villkor kan blott äga rum, om statslånet inbetalas. Egendomen frigöres emellertid icke från sin karaktär som husmansbruk, utan är fortfarande underkastad bestämmelsen om förbud mot styckning, sammanslagning med annan egendom o. s. v. Avgår ägaren med döden, kan änkan inträda i mannens rättsförhållanden. Ingår hon nytt äktenskap, kan rättsförhållandet till staten icke upprätthållas, med mindre mannen fyller villkoren för rätt till statslån. Ingås äktenskap mellan två innehavare av husmansbruk, skall ena kontrahentens statslån inbetalas senast två år efter äktenskapets ingående.

Genom testamentariska bestämmelser kan husmansbruket övertagas av barnen, om dessa fylla de villkor som lagen uppställer. Som skydd för den nye innehavaren är stadgat, att det belopp han skall betala till eventuella

medarvingar icke får sättas högre än vad som motsvarar det amorterade beloppet av statslånet.

Av den lämnade redogörelsen för lagens innehåll framgår, att på det mest betryggande sätt är värnat om brukaren och statens intresse. Även om lagen beträffande vissa detaljer icke i allt lämpar sig för våra förhållanden, torde den dock i stort sett kunna tjäna som mönster för oss vid en eventuell omarbetning av vår egnahemslag. En liknande organisation, kompletterad med expropriationsrätt för den förvaltande myndigheten, tvångsförsäljning av jord från storgods, fideikommiss, bolagsjordar o. s. v. för skapande av mindre, självständiga jordbruk skulle ge vår egnahemsrörelse en oanad fart, trygghet för innehavaren och en organisatorisk fasthet av oskattbart värde.

Det kan icke få lov att fortgå som hittills. Hushållningssällskapen äro på få undantag när varken lämpliga organ eller intresserade för uppgiften att handhava statens egnahemslånerörelse. Det måste skapas speciella organ ute i bygderna för handhavande av denna rörelse, organ som kunna lämna skyddslösa egnahemssökande allt det stöd varav de äro i behov, samt en central ledning för det hela. Egnahemsbildaren måste beredas skydd mot jordspekulanter. Lika viktigt som det är att bilda nya egnahem, lika viktigt är att de egnahemmen bli ekonomiskt bäriga och att ändamålet med egnahemsbildandet icke förfelas.

Torpare och arrendatorer.

En annan befolkningsgrupp som ävenledes bör ägnas uppmärksamhet från statens sida är torpare och arrendatorer under storgodsen. Rättsförhållandet emellan jordägaren och torparen får icke vara en privat angelägenhet mellan kontrahenterna. Staten får ställa sig på den svagares, torparens, sida och företräda hans intressen. De lokala egnahemsorganen kunna även här medverka vid ordnandet av rättsförhållandet mellan torparen och jordägaren. Arrendelagen är här allt för ofullkomlig och för övrigt ofta icke tillämplig. Arrendeavgifternas erläggande in natura i dagsverksskyldighet bör om möjligt förbjudas. Ur produktionssynpunkt kan staten icke tillåta, att torparens arbetskraft litet eller intet ägnas åt torpets skötsel, lika litet som jordägaren kan tillåtas att genom otillbörliga höjningar i arrendeavgifterna beröva honom frukterna av hans arbete. Lämpligt torde vara, att även dessa kategorier av jordens brukare komma in under en reviderad egnahemslag. Ett lösgörande av torpare och arrendatorer från storgodsen genom expropriation har ifrågasatts. En sålunda tillämpad friköpsrätt kunde dock i många fall för den ekonomiskt svage innebära en ytterligare försämrad

ekonomisk ställning. Äganderätt eller icke äganderätt är ingalunda den springande punkten i jordproblemet; det vitala är beskaffenheten av de besittningsrättsformer, varmed jordens innehavare är omgärdad. Äganderätten i och för sig utgör intet säkert skydd för jordens innehavare. En otyglad kapitalmakt kan göra denna rätt illusorisk.

Lägenhetsinnehavare på ofri grund.

Enligt vad som försports, har regeringen för avsikt att förelägga riksdagen förslag till lag om beredande av en mera tryggad ställning för lägenhetsinnehavare på ofri grund, varför vi icke ha anledning att nu taga upp detta spörsmål.

Jag har i det föregående endast ofullständigt berört några av de spörsmål som måste i hög grad intressera hela vårt folk. Vi ha ingen brist på jord, det fattas icke heller starka armar som äro villiga att taga i med friska tag. Tusenden längta ut till jorden att där reda sig ett hem för sig och de sina. Men det måste skapas lätta och betryggande former. Den kris med en hotande brist på livsmedel vi genomleva bör utgöra en kraftig maning ej blott till ökad produktion utan lika mycket till ökade möjligheter för de jordlösa att vinna tillträde till jorden. Nya obrutna marker måste läggas under plojen, myrar och vattensjuka jordområden göras sädesbärande, stora jordegendomar, vars innehavare ofta sakna förmåga och vilja att rationellt utnyttja desamma, måste ut i det arbetande folkets händer. Varje nytt jordbrukarehem utgör ökad trygghet och trevnad för Sveriges folk.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida icke nya och förändrade bestämmelser i författningar rörande den av staten understödda egnahemsrörelsen böra utfärdas, och att vid denna utredning de uti motiveringen till motionen framförda synpunkterna må vinna beaktande.

Stockholm den 5 februari 1918.

Olof Nilsson.

Tånga.